

Peščani sat Danila Kiša

Kao u barci, u ritmičnom ljuljanju morske bure, između poezije i ogoljenog života, sećanja i mašte, distanciranosti i pulsirajuće životne topline, između sna i smrti, traje potraga ovog melanholika, književnika, pesnika, mislioca, muzičara, boema, Jevrejina-Srbina-Francuza, potraga za sopstvenim bićem. On se pita: ko je čovek, ako ne životna traka filma, sa svojim romansama i patosom, rečima i delima, sa svojim uzrokom i posledicom, sa svojom uzaludnošću, proizvod proživljenih događaja, upoznatih ljudi i (pogotovu) genetske predispozicije? Gledajući iz ovog ugla, on dodaje: šta se dešava kada je oduzet jedan bitan detalj, glavni lik? Jer upravo to se dogodilo, jedna čitava scena je izbrisana, pojela ju je svinjarija rata. Ostala je praznina, prazan prostor između dva sučeljena profila, prva ploča o Gilgamešu netragom nestala. Da bi spoznao sebe, morao se dati u jednu opasnu ekspediciju u varljive predele dečijih uspomena, od "iskonske čistote", samog početka.

On izgleda ovako: "hladni dani" u Novom Sadu. Leševi, kao Borhertove svetiljke, belasaju se ispod zaleđenog Dunava. Natopljena, slepljena odeća, ukrućeni udovi, *rigor mortis*, lica otekla od hladnoće, sva besmislenost rata. Pod ledom više nema mesta - surova ironija slučaja, zanimljiva samo na stranicama romana, spasava celu jednu porodicu. Sledi beg u Mađarsku, miris slame, urina i vlage, konjskog izmeta, oluje, rata. Otac nestaje u dimu Aušvica, zajedno sa fragmentom mladog Danila, mladog Andreasa. Pod pritiskom koji dovodi do pucanja, u škripcu između dva totalitarna tenka, fašizma i staljinizma, u mašini za mlevenje individualnosti, niče u devetogodišnjem dečaku klica samospoznaje, istine i bespoštedne iskrenosti.

U gotovo fanatičkom preispitivanju svojih ranih jada, u ovoj ingenijalnoj dedukciji, indukciji, abdukciji, intuiciji i korišćenju svih pet (šest?) čula, pomešaće se zbilja i fina patina mašte, poješće se međusobno, rastrzati kao divlji psi Ahasveroša, Jevrejina lualicu. Ostaće samo komadić srca umotan u novine, ona dečija iskra, jedini preostali dokaz da sve proživljene slike nisu samo jedna tanka, budalasta opscena. Namerno je rečeno "slike", jer, upravo to Kiš radi, daje njihov niz, uz boje i mirise, nekad sasvim iluzivne, poput ritmične pesme kiše na staklu musavog prozora, a sam život im nudi povezanost, svojom autentičnošću i raznolikošću. Na umetniku je, dakle, samo da ovu simboliku, ovaj životni sok primeti i poetski uobliči.

Jedna pesimistička prizma prelama kroz svoje staklene zidove zrake sećanja, izdvajajući životni pesimizam, gorki talog iskustva. "Mi ne znamo odakle dolazimo, i još manje znamo kuda idemo – od jednog ništavila drugome" - glasi jedno od verovatno najmračnijih (i najistinitijih) Kišovih zapažanja o izgubljenosti čovekovoju, beskrajnoj krhkosti trske koja misli, besmislu životnog Procesu. Ova spoznaja, rano otkrivena senka džinovske, kao sunce velike rascvetale pomorandžine kore, nadvila se zlokobno i nepovratno nad žutim poljem dečije nevinosti, i uzaludan je svaki pokušaj religije da je otkloni - sve je samo zataškavanje, privremeno. Realnost je neizbežna.

Kiš kreće od naizgled nepovezanih slika, koje će se, kao u nekom beskrajnom levku sećanja, sliti u jednu jedinu sliku njegovog oca, koji je sigurno bio intrigantan sa više gledišta: psihološkog (identifikacija, socijalno-kognitivna teorija), biološkog (nasledni genetski materijal), književnog (kao višeslojan i autentičan lik), filozofskog (kao simbol čovekovog lutanja), istorijskog (kao simbol ratnog stradanja u II svetskom ratu), emotivnog (možda i najbitnijeg). Poslednji roman u nizu "porodičnog cirkusa", ta *SYMPHONIA domestica*, započinje opisom jedne iluzije: dva lica, iz profila, okrenuta jedno drugom, daju sliku peščanika. Lica nisu u odrazu, kako pisac primećuje, iako su приметne sličnosti; to su dva različita čoveka, dva brata... otac i sin. Oblikuju li oni vreme, peščanik? Ili su oni taj nusprodukt, prazan prostor izvan njega? Iluzija se igra sa mozgom, nespremna da trajno stane na jednu stranu.

U simbolu peščanika krije se još jedan suštinski momenat Kišovog stvaralačkog prosedea: neumoljivost vremena, neumoljivost smrti. Težina peska je beznačajna. Prijateljstvo dečaka i psa, Njutново genijalno (hm) otkriće gravitacione sile, susreti sa Crnom damom u vozu - sve je isto, sve je ništa iz perspektive svemira. Čovek zato beži, u putovanje, ili pod Morfejev ogrtač, ili u stranice romana (tuđeg ili svog). Zavarava se da će prevariti medveda-smrt, da će večno jesti meke kriške hleba-sna. A šta onda kada je kraj izvestan? Kada šivaća mašina marke SINGER prestane da štekće, nestane petroleja iz prljave lampe a mrak počne da pokriva sliku anđela čuvara nad dečakom i devojčicom?

Odgovor je u duhu Vudija Alena: ništa.

Dorđe Kosić, III-5

šifra: pesak